

STRUČNI I ZNANSTVENI SKUPOVI

IZVJEŠTAJ S KONFERENCIJE "ZAŠTIĆENI RURALNI PREDJELI" U BUDIMPEŠTI

Nada Duić

Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb

Krajem lipnja 1977. godine prisustvovala sam konferenciji "Zaštićeni ruralni predjeli" /"Secteurs sauvegardés ruraux"/, koja se u organizaciji mađarskog Nacionalnog komiteta ICOMOS-a održavala u Budimpešti i Szombathelyu. Konferencija se sastojala iz dva dijela - studijskih putovanja i radnog dijela, koji je imao za cilj upoznavanje s problematikom zaštite ruralnog nasljedja u pojedinim zemljama, članicama ICOMOS-a. Studijska putovanja su bila organizirana uoči same konferencije, kao i za vrijeme njezinog trajanja, tako da je sudionicima bila pružena mogućnost svestranog upoznavanja ruralne baštine u Mađarskoj.

Studijsko putovanje uoči održavanja konferencije bilo je fakultativno, trajalo je dva dana i njegovim programom bila su obuhvaćena mjesta južne Mađarske: Budapest - Kecskemét - Bugac - Csongrád - Hódmezővásárhely - Szeged - Kiskunhalas - Hajós - Budapest.

U vrijeme održavanja konferencije, jednim dijelom u Budapešti i završni dio u Szombathelyu, bila su, također, organizirana studijska putovanja i to: obilazak područja oko Hollóháza, prema češkoj granici - Balassagyarmat, muzej; Hollókő, razgledanje zaštićenog sela, folklorni nastup grupe mještana; područje oko Balatonskog jezera - Tihany, naselje i muzej; Nagyvázsöny, muzej, crkva; Szigliget, selo, zamak; područje Vas i Zala - Kávás - Zalalövő, restaurirani ruralni spomenici; Velemér, crkva; Magyarszombatfa, lončarstvo; Szalafő, selo; Pankasz, zvonara; područje oko Szombathelya - Kószeg, Jak, muzej na otvorenom Vas.

Obišavši veći dio zaštićenih sela, pojedinih objekata ruralnog karaktera, te vidjevši nekoliko etnoparkova ili etnografskih muzeja pod vedrim nebom, dobili smo prilično zaokruženi uvid u djelatnost službe zaštite spomenika kulture i muzejskih ustanova u Mađarskoj, posebice, što se tiče brige za očuvanje i prezentiranje njihove narodne kulturne baštine.

Navodim samo nekoliko primjera koji ilustriraju načine zaštite od pojedinačnih objekata i ruralnih cjelina in situ, pa do planskih organiziranih etnografskih muzeja pod vedrim nebom, koji su nastali između dva rata i koji rječito govore o vrlo razvijenoj svijesti /a i odgovornosti/ i potrebi za očuvanjem i prezentiranjem narodne kulturne baštine.

Možda se s nekim postavkama mi ne bismo složili, možda su u interesu cijelog zahvata dopuštali ili učinili propuste koje mi vjerojatno ne bismo učinili ili ih ne bismo tolerirali s naših današnjih tvrdokornih pozicija zaštite, ali je njihova služba zaštite, isto kao i muzejska služba, učinila mnogo svijesna svojih mogućnosti i zahtjeva da se spasi i sačuva onoliko koliko se može. A to "koliko se može", više je nego ono naše razmišljanje koje nije urodilo ni teoretskim postavkama, ni analizama, ni potpunim poznavanjem kulturne baštine, ni određenim projektima koji bi bili podloga za konkretnu realizaciju - ostali smo na početku, a bojim se da nas je vrijeme pregazilo, a za to nisu krivi samo uvjeti rada i nedostatak sredstava.

Navodim detaljnije samo nekoliko primjera koji predstavljaju određene oblike zaštite, koje je primjenila mađarska služba zaštite u suradnji s muzejskim ustanovama, a to su: zaštita in situ, bilo ruralnih aglomeracija ili pojedinačnih objekata; muzejska zaštita putem postavljanja /izlaganja/ ruralnih ansambala ili oživljavanje određenih rukotvorskih vještina karakterističnih za određena područja.

Balassagyarmat - primjer muzejske zaštite

Balassagyarmat je nekadašnje središnje mjesto pokrajine Nógrád. 1930. godine započeto je postavljanje manje skupine etnografskih spomenika u dvorištu muzeja. Najznačajniji je objekt drvena zadružna kuća, koja je 1932. godine donešena iz sela Karancskesz i ponovno sastavljena u dvorištu muzeja pod nadzorom lokalnog majstora tesara. Objekt je primjer zadružne kuće, te ne samo da prezentira određeni tip graditeljske kulture, već i određene socijalne odnose koji su vladali u porodici seljaka - organizacija prostora i veličina objekta /12.00 x 4.40 m/ odgovaraju jednoj manjoj zadružnoj porodici, koja je brojala 20 do 25 članova, a činile su je 3 do 4 generacije. Na čelu obiteljske zadruge bio je najstariji član porodice, koji je kao glavar imao najveća ovlaštenja. Gospodarski objekt "štala" datiran je u 19. stoljeće, a transportiran je 1933. godine iz sela Bocsárlapujtő. Skupina je 1934. godine upotpunjena iz sela Patvarc. Ona je za vrijeme II svjetskog rata uništena, te je 1964. godine na njezino mjesto postavljena druga "suša" iz sela Lita. U "suši" su smještene ratarske sprave i jedna preša za groždje, koja potječe iz 1836. godine. Inventar ostalih objekata i njihov raspored datira s kraja 19. stoljeća. Navela sam kronološki postavljanje objekata, jer taj slijed potvrđuje vrlo rani interes /u odnosu na nas/ za očuvanje etnografskih spomenika, koji je zarano urodio plodom, a koji je bio temelj za daljnje zahvate.

Prikazom ovog gospodarstva - stambeni objekt s gospodarskim zgradama, - koje je omeđeno ogradom od šiblja, a nalazi se u parku koji okružuje muzejsku zgradu /znači, nije se mnogo razmišljalo o novoizabranom ambijentu/, htijelo se posjetiocima predočiti stanje jednog seljačkog gospodarstva s kraja 19. stoljeća, koje je tipično za regiju Nógrád.

Hóllokő - primjer zaštite in situ

Ime sela spominje se u 13. stoljeću i njegova je povijest vezana za tvrđavicu Hóllokő, koja se nalazi na vrhu brijega Szárhegy /danas u ruševnom stanju/. Intenzivniji razvoj selo doživljava u 18. stoljeću, prema dokumentima ono je 1720. godine upisano u registar vlastelinskih sela. Prema katastarskoj karti iz 1972. godine struktura sela je uličnog tipa. Postoji samo jedna ulica oko koje se nižu stambeni objekti užim zabatnim pročeljem orijentirani prema prometnici. Prema jednoj geografskoj karti iz 1855. godine medje medju pojedinim posjedima u selu nisu se mijenjale sve do II svjetskog rata. Selo se nalazi u planinskom kraju, te je osnovni materijal za gradnju objekta bilo drvo, čija je sječa kasnije zbog neracionalnog korištenja bila reducirana, te se kao gradjevni materijal počeo sve više upotrebljavati kamen i zemlja.

Uprava za historijske spomenike Mađarske izradila je 1961. godine projekt za zaštitu spomenika u Hóllokóu. Projektom su bile određene granice zaštićenog područja unutar sela i predložene nove funkcije za adaptirane objekte.

Obnavljanje /restauracija/ seljačkih kuća bilo je započeto 1962. godine. Kasnije je suženo područje zaštite, ali se time nisu u bitnom promijenile zacrtane smjernice projekta.

Da bi rad bio vjeran zahtjevima rekonstrukcije i planiranju prema projektu, Uprava za historijske spomenike bila je izradila studiju o ruralnoj cjelini Hóllokóa. U studiji je istraženo i ispitano tehničko stanje objekata, ona, nadalje, sadrži detaljne opise zgrada koje prati arhitektonska i fotografska dokumentacija.

Na temelju te studije prišlo se obnovi središnjeg zaštićenog dijela sela. Režimom zaštite obuhvaćeno je 58 kuća i katolička crkva, za koju se pretpostavlja da potječe iz 14. stoljeća. Prema projektu funkcije zaštićenog dijela sela su:

HOLLOKI, zaštićeno selo. Presnimljeno iz Műemlékvedelem, Budimpešta
1977. god. br. 2; presnimio Nino Vranić

PANKASZ, zvonara. Presnimljeno iz Műemlékvedelem, Budimpešta 1977.
god. br. 2; presnimio Nino Vranić

- zadovoljenje turističkih potreba prema nacionalnom i internacionalnom mjerilu
- održavanje funkcije stanovanja, stalno ili periodično u zgradama koje se ne koriste za opću službu
- postavljena je javna uprava koja vodi računa o zaštićenoj zoni.

Pankasz - primjer zaštićenog objekta in situ

Zvonara iz hrastove gradje, prema urezanoj dataciji na gredi gradjena je 1755. godine. Donje krovište je prekrivo slamom, a vrh šindrom.

Restaurirana je 1965. godine pod upravom za historijske spomenike Madžarske.

Magyarszombatfa - primjer zaštićene kuće jednog lončara

Selo se nalazi u dolini Velemér na jugu pokrajine Vas. Od davnine je poznato po lončarstvu, čija tradicija seže duboko u srednji vijek, prema svjedočanstvima sve do 14. stoljeća. Prema podacima iz 1880. godine u selu je radilo oko 80-90 lončara. Majstori su svoju robu prodavali na sajmovima ili su je zamjenjivali po selima za žito. Izradjivali su različite vrste lonaca, vrčeva, tanjura.

Da bi se sačuvala i dokumentirala tradicija lončarstva, prišlo se zaštititi jedne lončarske kuće, koja je prema planu sela iz 1860. godine, dok je radionica s kraja 19. stoljeća. Restauracija i postav vršio se pod nadzorom Etnografskog odjela Muzeja Savaria. Objekt je otkupilo poduzeće "Keramika" /Magyarszombatfa/, koje je utemeljilo u uredjenom objektu muzej lončarstva.

U okviru same konferencije održano je niz stručnih predavanja i pri-

kazano nekoliko informativnih filmova /npr. iz Bugarske, Poljske/. Svi referati koje su držali pojedini predstavnici Evrope i Amerike, tretirali su problematiku zaštite ruralnog nasljedja u širokom rasponu od općenitih, principijelnih problema do pojedinačnih primjera i mogućnosti njihovog rješavanja. Navodim neke od referata /naime, predvidjeno je da izadje zbornik svih održanih referata/: dr András Román, La définition du champ notionnel des monuments populaires de Hongrie; Ferens Mendele, Sur la protection des secteurs sauvegardés ruraux; János Bárdosi, Preservation Methods and Results of Rural Monuments in County Vas; Peter Wirth, Preservation of Village Cemeteries; dr Flemming Larsen, A brief Account of the various facets of the Preservations Efforts made in Svaneke, Bornholm, Denmark; dr Jerzy Czajkowski, The preservation of Wooden Folk Architecture in Poland; Panu Kaila, Hakali - a Finnish workers' village; dr arch. Salvador Diaz-Berrio F. Role de l'architecture populaire historique au Mexique.

Na temelju iznesenih stavova i mišljenja kroz referate, prikaze i diskusiju, donešen je Prijedlog rezolucije koji sadrži osnovne intencije i zaključke na kojima se temelji zaštita ruralnog graditeljstva u većini zemalja članica ICOMOS-a koji odražava današnji stav službe zaštite prema ruralnom nasljedju.

Navodim prijevod "Prijedloga zaključaka":

Stručnjaci iz 20 zemalja, sudionici konferencije "Secteurs sauvegardés ruraux", koja se održavala od 23. do 29. lipnja u Budapešti i Szombathelyu, izmjenili su mišljenja o ovom kompleksnom problemu i obišli su područja pod zaštitom, kao i značajne spomenike u Tihanyu, Szigligetu, Szalofou i Caku.

Sudionici su utvrdili da obje do sada organizirane međunarodne konferencije održane poslije 1971 godine, a koje su s različitih gledišta tretirale zaštitu narodnog graditeljstva, imaju vrlo veliko značenje.

Smatramo potrebnim, da se zbog mnogobrojnih teoretskih i praktičnih pitanja, koja valja i nadalje razjašnjavati i rasvijetljivati, ovaj niz sastanaka i u buduće nastavi.

Sudionici sastanka utvrđuju da:

- svjetska urbanizacija izaziva bitne promjene u načinu seljačkog života i izlaže spomenike narodnog graditeljstva opasnostima, koje ne ugrožavaju na isti način i ostale povijesne spomenike, pa je upravo radi toga naša generacija odgovorna za zaštitu tradicionalnih spomenika kulture;
- opći principi zaštite koji vrijede za ostale povijesne spomenike, podjednako se mogu primjenjivati i pri zaštiti spomenika narodnog graditeljstva, kao i ruralnih cjelina;
- zaštita spomenika i cjelina narodnog graditeljstva važna je zadaća svih zemalja, bez obzira jesu li te zemlje tek na putu razvitka ili su već ekonomski razvijenije;
- mijenjanje sela nije u suprotnosti sa zaštitom spomenika i cjelina ruralne arhitekture i ne treba ga sprečavati, već bi morfologiju i tipologiju valjalo usmjeravati na zajedničko prikazivanje nekadašnjeg i novog, a tradicionalnim dijelovima u biti bi trebalo dati sličan sadržaj /namjenu/, koji pridajemo takvim dijelovima u povijesnim gradovima /urbanim cjelinama/;
- zaštita spomenika i ruralnih cjelina tek odnedavno zaokuplja našu pažnju i unatoč ubrzanog razvitka u posljednjih par godine, zakašnjenje je znatno - pa teorija, jednako kao i praksa u primjeni zahtijeva intenzivniji angažman.

Na kraju se sudionici obraćaju odgovarajućim organima i upravama vlasti, arhitektima, urbanistima, etnologima i ostalim stručnjacima u svim zemljama, te predlažu:

- 1 - da svaka zemlja uvažavajući nacionalne karakteristike točno od-

redi što podrazumijeva pod spomenicima i cjelinama, te da utvrdi još neriješene probleme, kako bi mogla utemeljiti opća načela na međunarodnom nivou.

- 2 - da se spomenici i cjeline svugdje na svijetu promatraju kao ranjive osobitosti i da bi se zaštitilo potrebno je pokrenuti intelektualne i ekonomske snage.
- 3 - da se u svim zemljama ispituju sociološki, pravni, ekonomski i tehnički problemi urbanizma, prostornog uređenja i zaštite spomenika i cjelina sela, da takvu aktivnost pokrenu opće ekonomske službe i zavodi za sociologiju, te da pronalaze načine za njihovo rješavanje.
- 4 - da se prvenstvena pažnja posveti zaštiti seljačke arhitekture sačuvane u cjelinama, da svaka zemlja popiše i na prikladan pravni način zaštititi spomenike i cjeline - jer dužni smo da ruralnu arhitekturu ranijih razdoblja prenesemo budućim generacijama.
- 5 - stručnjaci, upozoravaju i naglašavaju da zaštita seoskih cjelina, koja obuhvaća stambene objekte i gospodarske zgrade, ne može biti uspješna ako ne podrazumijeva čitav neposredni okoliš.
- 6 - stručnjaci, dalje, upozoravaju da se zaštićene zone sela ne smiju tretirati kao izolirane zone, već naprotiv one se mogu održati samo kao bitan i sastavni dio čitave aglomeracije, kao dio koji organski i harmonično živi s novim dijelovima sela.
- 7 - predlažu, da se koriste svi odgojni sistemi i načini informiranja radi upoznavanja i populariziranja kulturne baštine, jer je potrebno upoznati vrijednosti koje čine tradiciju; vodeći računa o osobitostima narodnog graditeljstva svake zemlje, potrebno je iznalaziti odgovarajuće modele, sukladne zahtjevima suvremenog života i standardima stanovanja, prema kojima se oni mogu i dalje koristiti.
- 8 - sudionici izražavaju zabrinutost što se sve više zanemaruju es-

tetske kvalitete i osobenosti ruralnih objekata, koje ne nalaze svoj odraz u suvremenim konstrukcijama /gradnjama/, koje su lišene individualnosti, te predlažu da se pokuša prilikom gradnji primjeniti obilježja nacionalne arhitekture kako bi se one organski i skladno uklopile u seosku sredinu, čiji su na izvjestan način kontinuitet.

- 9 - slijedeći osnovna načela donešena već 1971. godine u Brnu i 1975. godine u Plovdivu, smatra se da je premještanje objekata u muzeje na otvorenom krajnje nužna metoda, koja se može primjenjivati samo u slučaju kada je zaštita in situ dokazana kao nemoguća. /predlaže se, da se prilikom formiranja muzeja na otvorenom pokuša formirati cjelokupna struktura i izgled aglomeracije na temelju metoda i principa koji bi trebali biti proučeni u suradnji s ICOMOS-om - ovaj dio prijedloga nije usvojen/.